

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Hâss Lafzın Beyanı Konusunun Mezhep Farklılıklarına Etkisi
The Effect of the Declaration of Assignment
on Sectarian Differences

Yazarlar / Authors
Nuri KAHVECİ

Prof. Dr., KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Kahramanmaraş / TÜRKİYE
nurikahveci@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0114-1481>

Fatih KUŞ

Doktora Öğrencisi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş/TÜRKİYE
fatihkus861@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5837-0659>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 27/07/2020

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 12/10/2020

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 36 **Sayfa /Page:** 279-306

Atıf/Citation: Kahveci, Nuri-Kuş, Fatih. "Hâss Lafzın Beyanı Konusunun Mezhep Farklılıklarına Etkisi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Aralık 2020), 279-306 <https://doi.org/10.35209/ksuifd.774366>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Hâss Lafzın Beyanı Konusunun Mezhep Farklılıklarına Etkisi

Öz

İslâm hukukunun asli kaynakları Kur'an ve sünnet olmakla birlikte bu kaynaklarda geçen lafızların hükme delaletleri hususunda fakihler arasında yöntem farklılıkları mevcuttur. Fıkıh usulünde mevcut olan iki ana metodun farklılığını da gösteren bu husus özellikle Hanefiler ile diğerleri arasında daha açık bir şekilde kendini göstermektedir. Bu yöntem farklılıklarından biri de hâss lafızların beyanı ile ilgili meseledir.

Fukaha metodu olarak da isimlendirilen Hanefî usul anlayışına göre haber-i vahid olan hadisler sübut açısından zan ifade ettikleri için mutlak lafızların beyânında delil olarak kullanılsa bile, manaya/hükme delaleti kat'i olan hâss lafızları beyân edemeyeceği kabul edilmiştir. Mütekellimin metodu olarak bilinen yönetime göre ise hâss lafızları kendisinden daha düşük konumda bulunan haber-i vahid ile beyân edileceği esas kabul edilmiştir. Bu yöntem farklılığı fûrû fıkha da tesir etmiş, farklı hükümler ortaya konmasında etkili olmuştur. Bu çalışmada hâss lafzın beyânı meselesinde bu iki farklı yöntemin fûrû fıkha yansımaları örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâss Lafız, Beyân, Mânâ, Delâlet, Hüküm

The Effect of the Declaration of Assignment on Sectarian Differences

Abstract

Although the main sources of Islamic law are the Qur'ân and Sunna, there are methodological differences among the scholars regarding the rulings of the words mentioned in these sources. This point which also shows the difference between the two main methods that exist in the fiqh method is particularly evident between Hanafis and others. One of the differences in this method is the issue related to the declaration of sensitive statements. According to the Hanafî method understanding, which is also called the method of exemption, it is accepted that even if the hadiths are used for in-

forming absolute words as evidence, they cannot be able to confiscate the verbal signs of meaning. According to the method known as the method of the trustee, it is accepted that the news will be conquered by the news revelation, whose position is lower than him. This method influenced the difference in jurisprudence and was effective in making different provisions. In this study, it is trying to explain the reflection of these two different methods to the jurisprudence on the subject of the word of truth.

Keywords: Special word, explain, meaning, portend, judgment

Giriş

İslam hukukçularının temel gayesi özellikle asli kaynaklar olan Kur'an ve sünnetin doğru anlaşılmasını sağlamaktır. Bu ana kaynaklardaki dilin Arapça olması dolayısıyla lafızların doğru anlaşılabilmesi Arapçanın özelliklerinin yeterince bilinmesiyle de yakından ilişkilidir.¹ Bir lafzın hangi mana için konulduğu, geçtiği metinde gerçek manasını mı yoksa mecaz manayı mı ifade ettiği bilinmeden doğru anlaşılması ve bu lafızdan isabetli hüküm çıkarılması mümkün değildir. Be sebeple usulcüler, hüküm çıkarmada yardımcı olacak dil kaidelerine eserlerinde yer vermişler ve lafızları değişik açılardan sınıflandırmışlardır.²

Hanefi usulcüler, Kur'an ve sünnet lafızlarından hüküm çıkarma metotlarını genel olarak dört ana başlık altında değerlendirmişlerdir:³ Birincisi, lafzın vaz olduğu mana bakımından taksimi; bu açıdan lafızlar *hâs*, *âm*, *müşterek* ve *müevvel* kısımlarına ayrılır. İkincisi, lafzın vaz olduğu manada kullanılması itibarıyla taksimi;

¹ Ferhat Koca, "Hâss", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1997), 16/264.

² Mustafa Hayta, "Fıkıh Usulünde Bir Bütüncül Okuma Yöntemi: Mutlakın Mukayyede Hamli ve Fıkhi İhtilaflardaki Rolü", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2016), 144; Rifat Uslu, "İslam Fıkıh Usulünde Mutlakın Mukayyede Hamli", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/54 (2017), 1039.

³ Ahmed b. Ebî Saîd b. Abdillâh Molla Civen el-Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar* (İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanefiyye, 2017), 1/88; Zekiyyüddin Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez 13. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010), 310.

bu bakımdan lafızlar *hakikat*, *mecaz*, *sarih* ve *kinaye* olmak üzere dört kısımdır. Üçüncüsü, lafzın kullanıldığı manaya delaletinin açıklık ve kapalılık derecesi bakımından taksimi; açıklık derecesine göre *zâhir*, *nass*, *müfesser* ve *muhkem*, kapalılık derecesine göre ise *hafî*, *müşkil*, *mücmel* ve *müteşâbih* kısımlarına ayrılır. Dördüncüsü ise lafızlar kullanıldıkları manaya delaletinin şekli yani mananın doğrudan veya dolaylı bir yolla ifade edilmesi açısından; bu da *ibare*, *işaret*, *delalet* ve *iktiza* olmak üzere dört kısımdır.⁴

Hanefî usulcülerin yapmış olduğu bu lafız taksimlerinden faydalanarak Kur'an ve sünnet lafızlarından hüküm çıkarabilmek için öncelikle nassların lafızlarının hangi manayı ifade etmek için konulduğunun bilinmesi gerekmektedir.⁵ İlk dönemden itibaren fıkıh usulü eserlerinde lafızların ifade ettiği manalar, bunların delaleti, kapsamı, kat'iliği gibi hususlar üzerinde değerlendirmeler yapılarak hüküm çıkarma yöntemi belirlenmeye çalışılmıştır.⁶

Hanefî usulcüler eserlerinde "hâss" bahsinde mezhep imamlarından nakledilen bazı fikhî meselelere yer vermiş, bu meselelerin hükümlerini "hâss lafzın beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaletinin açık olduğu" anlayışına dayandırarak kendi imamlarının görüşlerini güçlendirmeye çalışmışlar ve bu temel anlayışa aykırı düşüklerini ifade ederek cumhurun görüşünü reddetmişlerdir. Bu meseleler, Hanefiler ile cumhur arasında ihtilafı olan konulardan biri olup bu çalışmada Hanefî usulcülerin eserlerinde "hâss" bahsinde konu edindikleri bazı hususlara yer verilmiştir.

1. Hâss Lafız Kavramı

Hâss, sözlükte "tek kalmak, ayrılmak; temyiz etmek, tahsis etmek, özgü kılmak" gibi manalara gelir.⁷ Tek bir varlığı, belirli bir

⁴ Ebû'l-Berekât Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Nesefî, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi* (İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kamil, 1326), 2; Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/89; Ferhat Koca, "İslam Hukuk Usulünde Daraltıcı Yorum Metodu Olarak Tahsis", *İslami Araştırmalar Dergisi* 16/3 (2003), 430-431.

⁵ Alpaslan Alkış, "İsa b. Eban'ın Âm, Hâs ve Âm'ın tahsisiyle ilgili görüşleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 19.

⁶ Alkış, "İsa b. Eban'ın Âm, Hâs ve Âm'ın tahsisiyle ilgili görüşleri", 20.

⁷ Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî ibn. Manzur, *Lisânü'l-Arab*

topluluğu, kuruluşu, yeri veya oluşumu karşılayan isimlerdir. Fıkıh ıstılahında başkasını kapsamayacak şekilde, belli bir manayı ifade etmek için konulmuş olan lafız olarak tanımlanır. İnsan gibi cins, kadın gibi tür, Ahmet gibi özel isim olması arasında bir fark yoktur.⁸

Bazı fakihlere göre, tek bir mana için konulmuş lafızlar ve belli fertleri kapsayan her isim hâss lafızdır. Buna göre “Şu mal sadece şu kişiye aittir.” Yani bu malda ona ortak başka kimse yoktur. “Filan kişi bu malı sadece bana ayırttı.”, “Filan kişi filan kişinin samimi dostudur.” Cümleleri hâss lafza örnektir.⁹

Başka bir tanıma göre, ortağı olmayan, tek bir mana için konulan lafızlar ile belirli bir mana için konulan her türlü isim hâss lafızdır. Hâss kelimesi “Bu iş sadece filan kişiye aittir.” Cümlesindeki “sadece filan kişiye ait” manasından ve “Filan kişi filan kişiye denktir.” Cümlesindeki “denktir” manasından türemiştir.¹⁰ Bu tanımların en önemli unsuru ister zâtı isterse manası itibarıyla olsun hâss lafzın tek bir manayı kapsamış olmasıdır.

2. Hâss Lafzın Çeşitleri

Hâss lafız tek bir ferdi ifade etmek için konulmuş olsa da tekliğin birden çok biçimde gerçekleşmesi mümkündür. Hâss lafzın tarifinde söz konusu olan teklikten maksat fertlerin arasından tek bir ferdi ifade etmek değildir. Hâss lafzın teklik ifade etmesi, lafzın konuluş itibarıyla gözetilir. Yani hâss lafız ne zaman kullanılır ve zikredilirse onun mana kapsamında ve muradında tekliğin gözetildiği açıktır. Hâss lafzın teklik ifade etmesi hakiki ya da itibari olabilir.¹¹ Bu sebeple hâss lafızlar özel, nev’ ve cins isim olmak üzere üç

(Beyrut: Dâru Sadır, 1414 h.), 7/24.

⁸ Ebû Zeyd Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. İsa Debusi, *Takvimü'l-Edille*, thk. Halil el-Meys (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 94; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 5. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 183.

⁹ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Efganî (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/124-125.

¹⁰ Alaüddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed Abdülaziz el-Buhari, *Keşfü'l-Esrar an Usulü'l-Fahri'l-İslam el-Pezdevi* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1997), 1/89-90.

¹¹ Muhammed Ubeydullah el-Esadi, *el-Mucez fi Usulü'l-Fıkıh*, 3. Baskı (Kahire: Daru's-Selam, 2010), 81.

kısma ayrılır.¹²

2.1. Özel İsimler

Genel anlamıyla tek olan, diğer varlıklar arasında tam bir benzeri bulunmayan varlıklara verilen isimlerdir. Özel isim, hangi cinsten hangi türden olursa olsun tek bir şeyi ifade eden lafızdır. Özel isim, hâss lafızların en dar anlamını oluşturan bu kısım bir varlığın bizzat kendisini anlatmak için kullanılır. Mesela, bir erkek ismi olarak bildiğimiz Ahmet, tek bir konuluşla/kullanılışla ortaklık ihtimali olmayan, belirli bir şahsı ifade eden hâss lafızdır.¹³

2.2. Nev' İsimler

Nev' isimler, tür-çeşit manasında olup bir cinse ait alt grupları ifade eder.¹⁴ Bunlar çokluğu ihtiva etseler de hâss olan lafız grubuna girerler. Usulcülere göre hakikatleri farklı gayeleri aynı çokluk ihtiva eden külli lafızlardır. Erkek lafzı nev' isme örnektir. Çünkü erkek lafzı aynı gayelerle çokluk ihtiva eder.¹⁵ Her ne kadar erkek lafzının anlamı içinde büyük, küçük, akıllı, deli gibi farklılıklar olsa da burada tam ehliyete sahip olanlar kastedilmektedir.¹⁶ Bu maksat açısından erkek lafzı hâss grubuna girer.

2.3. Cins İsimler

Cins isim, nev' isimden daha genel olan sınıf-kısımdır. Fıkıhta cins isim, kapsadığı fertler arasında gaye açısından fahiş/açık farklılık olmayan şeydir.¹⁷ Cins isimler çokluk ihtiva etmiş olsalar bile mânâ yönünden hâss lafızlar kategorisine girerler. Usulcülere göre hakikatleri aynı gayeleri farklı çokluk ihtiva eden külli ifadelerdir.¹⁸ İnsan lafzı cins isme örnektir. İnsan, manası altında kadın ve erkeği kapsadığından farklı gayelerle çokluk ihtiva eden bir lafız olmakla birlikte hakikat itibariyle aynıdır.¹⁹

¹² Debusi, *Takvimü'l-Edille*, 94; Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/125.

¹³ Debusi, *Takvimü'l-Edille*, 94.

¹⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 454.

¹⁵ Buhari, *Keşfü'l-Esrar an Usuli Fahrü'l-İslam el-Pezdevi*, 1/92-93.

¹⁶ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/102.

¹⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 78.

¹⁸ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/101.

¹⁹ Debusi, *Takvimü'l-Edille*, 94.

3. Hâss Lafzın Hükümü

Hanefî mezhebine mensup (fukaha) usulcülere göre hüküm “şâriin kulların fiillerine ilişkin hitabı ile sabit olan şey” veya “şâriin kulların fiillerine ilişkin hitabının eseri”. olarak tanımlanır.²⁰ Fıkıhta ise hükümle mükelleflerin fiiline taalluk eden ilâhî hitabın sonucu kastedilir.²¹ “Hâss lafzın hükümü” meselesiyle de hâss lafızla gelen ilâhî hitabın hükme delâlet durumunun ne olduğu kastedilir.

Hanefîler’e göre hâss lafız beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaleti açık olduğu için ifade ettiği hükme şüphesiz, kesin ve kat’î bir şekilde delalet eder.²² Bu sebepten hâss lafzın ifade ettiği manayla amel etmek zorunludur.²³ Örnek olarak “Ahmet âlimdir.” cümlesindeki “Ahmet” hâss bir lafız olup delilden kaynaklı başka bir manaya ihtimali yoktur. Aynı şekilde “âlim” lafzı da hâsstır ve delilden kaynaklı başka bir manaya ihtimali yoktur. Bu iki lafızdan her birinin manasına delaleti kat’î olduğu için Ahmet’e âlimlik hükümü verilmesinin sübûtu kat’î olur.²⁴

Burada kat’îlik, asla başka bir manaya ihtimalin bulunmadığı anlamında olmayıp, delile dayanan bir ihtimalin bulunmadığı manasındadır. Hâss bir lafızdan, konulduğu manadan başka bir mana kastedilmiş olabilir; fakat bu ihtimali gösteren bir delil bulunmadığı için hâss lafzın kat’îliğine etki etmez. Çünkü bir delile dayanmayan ihtimal ile böyle bir ihtimalin bulunmaması sonuç itibarıyla aynı şeydir.²⁵

Örnek olarak, “Ben bir aslan gördüm.” denildiğinde cümledeki “aslan” lafzı kesin bir şekilde vaz’ olunduğu manaya, yani bu isimle bilinen hayvana delalet eder. Bununla beraber “aslan” lafzın-

²⁰ Muhammed Abu'l-Fath Bayanuni, “Hüküm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hukum>

²¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 207.

²² Debusi, *Takvimü'l-Edille*, 100; Ebül-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, thk. Said Bektaş (Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2014), 107.

²³ Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/128; Nesefî, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi*, 2.

²⁴ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/103.

²⁵ Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 312.

dan mecaz yoluyla “yiğit kişi”nin de kastedilmesine herhangi bir engel yoktur. Fakat bu mananın kastedildiğine dair bir delil bulunmadığından dolayı bu ihtimal dikkate alınmaz ve yok kabul edilir.²⁶ Yani hâss lafzı başka bir manaya çeken bir delil bulunmadıkça vaz’ olunduğu manaya delaleti kat’idir. Ancak hâss lafzı başka manaya çekecek bir delil bulunursa vaz’ olunduğu manadan başka bir manada yani bu delilin gerektirdiği manada anlaşılabilir.

Hanefiler hâss lafızla ilgili olarak “Hâss lafzın manası açık olduğu, başka manalara ihtimali bulunmadığı ve ifade ettiği manaya delaleti kat’i olduğu için beyân ihtimali yoktur.” ilkesini benimsemişlerdir. Bu ilke ile hem hâss lafzın gerektirdiği hükmün kat’iliğini hem de diğer mezheplerin görüşlerine katılmadıklarını ifade ederler.²⁷

4. Hanefiler’e Göre Hâss Lafzın Beyânı Meselesi

Beyân, sözlükte “açık seçik olmak ve açıklamak” manalarına gelir.²⁸ Fıkıh ıstılahında ise, “mânâdaki kapalılığı giderip, onu muhatabın anlayacağı şekilde açıklamaktır.”²⁹ Hanefî usulcülere göre beyân, gayesi ve ifâ ettiği görev açısından *beyân-ı takrîr*, *beyân-ı tağyîr*, *beyân-ı tefsîr*, *beyân-ı zarûret* ve *beyân-ı tebdîl* olmak üzere beş kısma ayrılarak incelenmektedir.³⁰

Hanefî usulcüler, hâss lafız beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaletinin açık olduğu şeklindeki yaklaşımıyla *beyân-ı tefsîr* kastedilmiştir. Hanefiler’e göre hakiki manasında kullanılan ve hakiki manasında kullanılmasını engelleyen bir delil bulunmayan hâss lafzın beyâna ihtiyacı yoktur.³¹

Beyân-ı tefsir kendisinde kapalılık bulunan bir lafzın açık-

²⁶ Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 312; Koca, “Hâss”, 16/267.

²⁷ Leknevi, *Nurü’l-Envar fi Şerhi’l-Menar*, 1/104.

²⁸ İbn. Manzur, *Lisânü’l-Arab*, 13/67.

²⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzî Cessas, *el-Fusul fi’l-Usul* (Küveyt: Vizeratü’l-Evgafî’l-Kufiyyeti, 1994), 2/6; İbrahim Kâfi Dönmez, “Beyân”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1992), 6/23.

³⁰ Cessas, *el-Fusul fi’l-Usul*, 2/14; Esadî, *el-Mucez fi usûli’l-fıkhi*, 189; Dönmez, “Beyân”, 6/24.

³¹ Cessas, *el-Fusul fi’l-Usul*, 2/27.

lanmasıdır. Kendilerinde kapalılık bulunan mücmel, müşkil, hafî ve kinâye gibi lafızlar beyân-ı tefsir sayesinde açıklık kazanırlar.³² Mesela Kur'an-ı Kerim'deki, "Namazı kılın, zekâtı verin." (Bakara 2/43). emirleri mücmeldir; buruda zikredilen namazın mahiyeti ile zekatın miktarı belli değildir. Peygamber (sav) "Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız."³³ Buyurarak namazların rek'at sayılarını ve kılınış şeklini uygulamalarıyla beyan etmiş/açıklamış,³⁴ "Mallarınızın kırkta birini zekat olarak getirip verin."³⁵ hadisiyle de zekâtın miktarını beyan etmiştir.³⁶

Hanefî usulcülere göre yukarıda zikredilen diğer beyân çeşitleri kat'iyete engel olmadığı için hâss lafzın bu beyân çeşitlerine ihtimali vardır.³⁷ Hâss lafız beyân-ı takrirle beraber aynı zamanda muhkem lafız halini alır. Mesela "Ahmet geldi Ahmet." Cümlesindeki beyân-ı takrir hâss lafzın hükmünü daha da kat'î hale getirmiştir. Beyân-ı tağyir, delaleti kat'î ya da zanni olan her türlü lafzın açıklanmasını içerir. Örnek olarak "Eve girersen boşsun." cümlesindeki "boşsun" sözüne şart olarak gelen "eve girersen" beyânı ilk lafzın kesin olan hükmünü değiştirerek şarta bağlamış yeni bir hüküm ortaya çıkarmıştır.³⁸ Beyân-ı zaruret, açıklanmaya muhtaç bir durumun, dil kuralları bakımından açıklama sayılamayacak bir yolla açıklanmasıdır. Mesela bir baba kızına kendisini bir erkekle evlendireceğini söylediğinde kız sükût etse, bu sükûtün evliliği onayladığı anlamına geleceği kabul edilir. Ancak sükût asıl itibariyle beyân için konulmuş bir şey olmadığı halde duyulan ihtiyaç onun bu davranışı beyan olarak kabul edilmiştir. Bu şekildeki beyana da beyân-ı zaru-

³² Esadî, *el-Mucez fi usûli'l-fıkhi*, 190; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 52.

³³ Buhârî, "Ezan", 18.

³⁴ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Namaz", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2006), 32/352.

³⁵ Buhârî, "Zekat", 38.

³⁶ Esadî, *el-Mucez fi usûli'l-fıkhi*, 191; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 52; Mehmet Erkal, "Zekat", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2013), 44/200.

³⁷ Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 107.

³⁸ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/104-105.

ret denilir. Beyân-ı tebdil (nesh) ise, sonradan gelen bir beyân ile önceki beyânın hükümlerinin kısmen veya tamamen kaldırılması demektir.³⁹ Yani bir hüküm hangi tür lafızla gelirse gelsin kendinden sonra hükmün kısmen ya da tamamen değiştiğini gösteren bir hüküm gelirse beyân-ı tebdil (nesh) gerçekleşir.

4.1. Fürû Fıkha Yansıması

Diğer bazı meselelerde olduğu gibi hâss lafzın beyânı konusunda da Hanefiler ile cumhur arasındaki yöntem farklılığı fürû fıkıh hükümlerine yansımıştır. Buradaki yöntem farklılığından kaynaklı fürû fıkıhtaki farklı görüşler bazı örnekler üzerinde değerlendirilerek ifade edilmeye çalışılacaktır.

4.1.1. Namazda Ta'dil-i Erkân

Fıkıh terimi olarak namazın kıyam, rükû ve secde gibi rükünlerini yerli yerinde, acele etmeden ve sükûnet içinde yerine getirmeyi ifade eden ta'dil-i erkândan maksat, rükû ve secdedeki tume'nine,⁴⁰ rükûdan sonra kavme⁴¹ ve iki secde arasındaki celse'dir.⁴² Namazda ta'dili erkânın hükmü konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed, hâss lafzın beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaleti açık olduğu ilkesinden hareketle İmam Şafîi (ö. 204/820) gibi ta'dil-i erkânı ayette emir sigasıyla ifade edilen ve farziyet bildiren "Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (Bakara 2/43). emirlerine dâhil etmeyi caiz görmemişlerdir.⁴³

İmam Şafîi rükû ve secdedeki ta'dil-i erkânı Hz. Peygamber'in bulunduğu bir ortamda namaz kılan bir bedeviyi ikaz mahiyetinde

³⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 52; Dönmez, "Beyân", 6/25.

⁴⁰ Tume'nine, kişinin ta'dil-i erkâna riayet ettiğine kanaat getirmesi ve yaptığı ibadetin bu yönde içine sinmesi demektir. Abdullah Kahraman, "Ta'dili Erkân", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010), 39/366.

⁴¹ Kavme, rükûdan kalkınca sübhaneke diyecek kadar ayakta beklemektir. Kahraman, "Ta'dili Erkân", 39/366.

⁴² Celse, kişinin namazda birinci secdeden sonra oturması ve bu oturuşunu acele etmeksizin tam olarak yapmasıdır. Salim Ögüt, "Celse", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1993), 7/272.

⁴³ Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 107; Nesefi, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi*, 3.

Hız. Peygamber'in söylediği hadisine dayanarak farz kabul etmiştir. Bir bedevi peygamberimizin yanında rükû ve secdede ta'dil-i erkâna riâyet etmeyerek namaz kılmış Hz. Peygamber de ona; "kalk tekrar namaz kıl çünkü sen namaz kılmadın" buyurmuş bunu da üç defa tekrarlamıştır.⁴⁴

Hanefilere göre namaz kılmayı da emreden, "Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (Bakara 2/43). aye-tinde geçen belli bir mana için konulmuş olan hâss lafızdır. Burada kısaca rükûdan maksat kıyamdan eğilmek, secdeden maksat alnı yere koymaktır. Usul açısından hâss lafzın manası açık olduğu için beyâna ihtimali yoktur. Hanefiler'e göre haber-i vahidler mutlak la-fızların beyânında delil olarak kullanılsa bile, hâss lafız gibi mana-ya/hükme delaleti kat'î olan lafızları beyân edemeyeceği kabul edil-miştir.⁴⁵ Bir delil ile hâss lafzın beyânı Hanefilere göre ancak nesih olup başka bir beyan çeşidi değildir. Nesih ise özel şartları yanında kendi gücüne denk bir delil tarafından gerçekleşebileceği için sübu-tu zanni olan haber-i vahidin hâss hafzı neshetmesi caiz değildir. Beyan konusunda Hanefilere göre kitap ve sünnetin her birinin delil olarak mertebesinin gözetilmesi gerekir.⁴⁶

4.1.2. Abdestte Niyet, Besmele, Tertip ve Velâ Şartı

Abdestin farzları ilgili ayette zikredildiği üzere (Maide 5/6) Hanefilere göre şunlardır: Yüzü yıkamak, kolları dirseklerle beraber yıkamak, başı meshetmek ve ayakları topuk kemikleriyle birlikte yıkamak. Dört mezhep asgari bu şartlar üzerine ittifak etmiştir. An-cak, Mâlikiler, Şafiiler Hanbeliler sünnetten delil getirerek bu dört şarta ilave şartlar eklemişlerdir.⁴⁷ İmam Malik'e göre abdestte vela⁴⁸

⁴⁴Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ûm* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1990), 1/123; Müslim, "Salât", 45.

⁴⁵Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/128; Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud Mevsli, *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar*, thk. Mahmud Ebü Dakika (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987), 1/52-53.

⁴⁶Mevsli, *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar*, 1/53. Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/107-108.

⁴⁷ Abdülkadir Şener, "Abdest", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1988), 1/69.

⁴⁸ Vela, birinci organ kurumadan ikinci organı yıkayacak şekilde ara vermeksizin

da farzdır. İmam Malik bu görüşünü peygamberimizin abdestte velayı sürekli yaptığını dayandırmaktadır.⁴⁹ İmam Şafîî, “Ameller ancak niyetlere göredir.”⁵⁰ hadisine dayanarak niyeti, Peygamber’in abdest aldıktan sonra bir kaç kere; “Abdest budur, Allah Teâlâ ancak böyle bir abdestle namazı kabul eder.” şeklindeki ikazına hadisine dayanarak da tertibi,⁵¹ abdestin farzlarından saymıştır.⁵² Ahmed b. Hanbel’den (ö. 241/855) abdestte besmelenin farz olup olmamasıyla ilgili gelen iki farklı rivayetten tercih edilen görüşe göre, “Besmelesiz abdest alan abdest almamıştır.”⁵³ hadisine dayanılarak besmeleyi abdestin farzlarından saymışlardır.⁵⁴

Hanefilere göre hâss lafız beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaleti açık olduğu için “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar yıkayın.” (Maide 5/6). ayetini haberi vahid konumundaki hadisle beyân ederek, İmam Malik’in velayı, İmam Şafîî’nin niyeti ve tertibi, Ahmed b. Hanbel’in besmeleyi şart koşması, Hanefilere göre batıldır.⁵⁵ Hanefiler bu ayette Şâri’in abdestte yıkamayı ve meshi emretmiştir. Yıkamayı ve meshetmeyi emreden lafızlar da hâss olup belirli bir mana için konulmuşlardır. O mana da ilgili uzuv üzerinde suyu akıtmak ve ıslak el ile dokunmaktır.⁵⁶ Diğer mezheplerin abdestte

peşpeşe abdest organlarının yıkanmasıdır. Şener, “Abdest”, 1/69.

⁴⁹ Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid* (Kahire: Daru’l-Hadis, 2004), 1/24; Ebu İshak el-Şatibî, *el-Muvâfakât*, trc. Mehmed Erdoğan, 4. Baskı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 3/292.

⁵⁰ Buhari, “Bedü’l-Vahy”, 1.

⁵¹ Ebü’l-Hâssan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdî, *el-Hâvi’l-Kebir fi Fıkhi Mezhebi İmam-ı Şafîî*, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 1/141.

⁵² Şemsü’l-Din Muhammed b. Ahmed el-Hatip eş-Şirbîni, *Muğni’l-Muhtac ilâ Ma’rifeti Meâni Elfâz’l-Minhâc* (Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 1/167.

⁵³ Ebü Dâvud, “Taharet”, 102.

⁵⁴ Ebü Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme Cemmâilî Makdisî İbn Kudâme, *el-Kâfi fi Fıkhi’l-İmam-ı Ahmed* (Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 1/57.

⁵⁵ Pezdevi, *Usûlü’l-Pezdevi*, 109-110; Nesefî, *Metni’l-Menar fi Usûlü’l-Fıkhi*, 3.

⁵⁶ Mevsilî, *el-İhtiyar li ta’lîl’l-Muhtar*, 1/7.

niyet, besmele, tertip ve velayı şart koşmak hâssın beyânı kapsamına gireceği için caiz görülmez. Çünkü hâss lafzın manaya delaleti beyana ihtiyaç duymayacak ölçüde kendisi açıktır.

Hanefilere göre zannî delil olan haber-i vahid ile katî olan hâss lafzın beyânı sahih değildir. Böyle bir durumda başka bir delilin devreye sorulması ancak nesih olabilir. Hâss lafzın haber-i vahidle neshi de caiz değildir.⁵⁷

Delillerin her birinin katî ve zannî olma açısından mertebelerinin gözetilmesi gerektiğinden hâss lafızla sabit olan hüküm katîyyet ifade ettiğinden farz, zannî olması hasebiyle haber-i vahid ile sabit olan hüküm ise zan ifade ettiği için vacip veya sünnet olur. Abdestte vacip hüküm bulunmadığı hususunda icma bulunduğundan Hanefiler, bu konudaki hadislerle sabit olan hükümleri vaciplik derecesinden sünnet derecesine indirmişler ve onlara göre abdestte niyet, besmele, tertip ve vela sünnet kabul edilmiştir.⁵⁸

4.1.3. Tavafta Abdest Şartı

Hanefiler ile cumhur arasında tavâfin şartları konusunda bazı görüş farklılıkları mevcuttur. Bunlardan biri tavaf sırasında abdestli olmanın şart olup olmaması konusudur. Hanefiler tavafın sıhhati için abdest şart kabul etmezken cumhura göre abdest, tavafın sıhhat şartlarından biridir.⁵⁹

Hanefilere göre “*Sonra kalan hac füllerini tamamlayıp temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve o kadîm evi tavaf etsinler.*” (Hac 22/29). Ayetinde zikredilen hususun haberi vahid olan hadisle beyân edilerek tavafta abdestin şart kabul edilmesi batıldır. Çünkü tavafla ilgili ayet hâss lafızdır, hâss lafzın beyâna ihtimali olmaya-

⁵⁷ Cessas, *el-Fusul fi'l-Usul*, 1/314; Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/128-129; Mevsilî, *el-İhtiyar li ta'lîlî'l-Muhtar*, 1/8-9.

⁵⁸ Ebü'l Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed Kuduri, *Muhtasarü'l-Kuduri fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 11; Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/110-111.

⁵⁹ Sâlim Öğüt, “Tavâf”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2011), 40/178-180.

cak kadar manaya delaleti açıktır.⁶⁰ Bir ibadet çeşidi olan tavaf, Hacerü'l-Esved'in hizasından başlayarak Kabe sol tarafa alınarak etrafında yedi defa dönmektir. İlgili ayeti haberi vahidle beyan etmeyi doğru bulmayan Hanefilere göre tavafta abdest vacip hükmünde olup terk edilmesi halinde tavaf eksik olur. Haccın farzlarından olan ziyaret tavafını abdestsiz yapmak "dem/kurban" ile diğer tavafları abdestsiz yapmak ise sadaka ile telafi edilir.⁶¹ Tavafa Hacerü'l-Esved'den başlanması ve tavafın yedi şavt olmasını anlatan hadisle hâss lafza ek bir hüküm getirmek ancak haber-i meşhurla caiz olur. Zira kesine yakın bilgi kaynağı olarak kabul edilen haber-i meşhurla hâss lafza ek hüküm getirmek ittifaken caizdir.⁶²

İmam Şafîi, Hz. Peygamber'in, "Kabeyi tavaf namazdır."⁶³ Hadisine dayanarak abdestsiz tavafı caiz görmemiştir.⁶⁴ Şâfiilere göre Kur'an-ı Kerim'deki umumla kastedilen mana sabit olmuş ve bu durum abdestli veya abdestsiz olarak tavafın caizliğini gerektirmişse, buna göre tavafta abdestin şart koşulması nesih olur ve nesih ise haber-i vahid ile caiz değildir. Ancak Şâri'in diğer bazı konularda olduğu gibi, "O kadim evi tavaf etsinler." (Hac 22/29). ayetiyle tavafın aslını emretmiş ve tavafın şartlarının açıklanmasını Hz. Peygambere bırakmış olması mümkündür. Bu durumda Hz. Peygamberin hadisi nass üzerine bir ziyade olmayıp, beyân ve umumun tahsisi olur. Ayrıca burada Hz. Peygamberin hadisi nass üzerine bir ziyade olmayıp, ondan bir eksiltme yapmaktadır. Çünkü nassın umumu tavafın abdestli ya da abdestsiz yapılabileceğini gerektirmekte, haber-i vahid ise bu iki seçenekten birini Kur'an lafzından hariç tutmaktadır. Böylece buradaki durum nass üzerine ziyade değil, nass-

⁶⁰Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 108-109; Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/128; Neseî, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhî*, 3.

⁶¹ Kuduri, *Muhtasarü'l-Kuduri fi'l-Fıkhî'l-Hanefî*, 72-73; Mevsîlî, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtar*, 1/162.

⁶² Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/112-113.

⁶³ Tirmizî, "Hac", 112.

⁶⁴Ebü Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Mustasfa*, trc. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1/176.

dan eksiltme olmaktadır.⁶⁵

4.1.4. Hayız Gören Kadının İddeti

Boşanmış veya kocası ölmüş kadınların yeniden bir evlilik yapabilmeleri ile belli bir dönem nafaka gibi bazı haklarının devam etmesinin bağlandını hukuki olgu olan iddet kadınların durumlarına göre farklılık arz eder.⁶⁶ Konu ile ilgili bir ayette geçen “قُرْوَى” (kur) (Bakara 2/228) lafzı tuhur-hayız⁶⁷ manaları arasında müşterek olduğundan ifade ettiği mana konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır.⁶⁸ Yani boşanan kadın hayız gören bir kadınsa ve hamile de değilse kadının iddeti hayızlara göre mi yoksa tuhurlara göre mi hesap edilecektir? İmam Şafii “قُرْوَى” lafzını tuhur olarak te’vil etmiştir. İmam Şafii bu te’vili “Ey peygamber kadınları boşamak istediğinizde, onları iddet vaktinde boşayın ve iddeti sayın.” (Talâk 65/1). ayetinde geçen “إِئْتُونَ” lafzındaki “ل” harf-i cerrinin mana itibarıyla zaman ifade etmesine dayandırmış ve iddette tuhur döneminin dikkate alınacağını söylemiştir.⁶⁹

Mâlikîler de bid’î talâkla ilgili olarak İbn Ömer’in hayız halinde iken karısını boşanmış olması olayını esas alarak ilgili ayeti izah ederler. Peygamber (sav) Hz. Ömer’e “Ona emret, karısına dönsün, sonra temizleninceye kadar bıraksın, sonra hayız görsün, sonra temizlensin, sonra isterse tutsun, isterse ona yanaşmadan önce boşasın. Allah Teâlâ’nın kadınların boşanmasında dikkate alınmasını emrettiği iddet işte budur”⁷⁰ buyurdu. Bununla Hz. Peygamber Allah Teâlâ’nın; “Ey Peygamber kadınları boşamak istediğinizde, onları iddet vaktinde boşayın ve iddeti sayın.” (Talâk 65/1). emrinin gere-

⁶⁵ Gazâlî, *el-Mustasfa*, 1/176-177.

⁶⁶ Bkz. Talak, 65/1-7.

⁶⁷ Hayız, ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla akan kanı ifade eder. Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1998), 17/51.

⁶⁸ Debusi, *Takvimü’l-Edille*, 95; Şatıbî, *el-Muvâfakât*, 4/109.

⁶⁹ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risale*, trc. Abdulkadir Şener ve İbrahim Çalışkan, 4. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010), 304-306.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 4.

ğini kastetmiştir.⁷¹

Hanefiler hâss lafız beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaletinin açık olduğu esasını kabul ettikleri için “تَلَّةٌ قُرْوَةٌ” lafzını tuhur⁷² olarak te’vil etmeyi batıl görmüşler.⁷³ Bu sebeple onlar “قُرْوَةٌ” lafzını hayız olarak te’vil etmişlerdir.⁷⁴ Bu şekildeki te’vili de ayette geçen “تَلَّةٌ” lafzına dayandırırılar. Çünkü “تَلَّةٌ” hâss bir lafızdır, noksanlık ya da ziyâdelik ihtimali yoktur.⁷⁵ Talâkın sadece tuhur döneminde geçerli olacağı konusunda icma vardır. Kişi karısını tuhurda boşarsa kadının iddeti o boşadığı tuhur olur. Yani içinde boşamanın gerçekleştiği tuhur dönemi ya iddetten sayılır ya da sayılmaz. Şayet Şâfiîlerin görüşünde olduğu gibi boşamanın gerçekleştiği tuhur dönemi iddetten sayılırsa o zaman iddet, içinde boşama yapılmış olan tuhurdan bir süre geçmiş olacağı için üç tam tuhurdan eksik kalır. İçinde boşama yapılan tuhur iddetten sayılmaz ise bu sefer de iddet üç tam tuhurdan fazla olur. Her iki durumda da hâss olan “تَلَّةٌ” lafzının hükmü boşa çıkacağından⁷⁶ Hanefiler “قُرْوَةٌ” lafzını hayız olarak te’vil etmişlerdir. İddet hayız dönemlerinin hesap edilmesi olup talâkın tuhurda vukubulması hâss olan “تَلَّةٌ” lafzının hükmünü iptal etmiş olmaz. Bilakis içinde talâk olan tuhurdan sonraki üç hayız iddet olarak sayılır.⁷⁷

İmam Şâfiî’nin “قُرْوَةٌ” lafzına tuhur anlamı vermesine “Ey peygamber kadınları boşamak istediğinizde, onları iddet vaktinde boşayın ve iddeti sayın.” (Talâk 65/1). ayetini delil göstermesine Hanefilerin cevabı şöyledir: “يَعْتَوْنَ” ifadesindeki “و” sebebiyet manası taşıyan lamdır. Buna göre ayet “Onları iddetleri sayılması mümkün

⁷¹ Şatıbi, *el-Muwâfakât*, 4/45.

⁷² Tuhur, hayızdan temizlenme, iki hayız arasındaki dönem anlamında kullanılmaktadır. Salim Öğüt, “Tahâret”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010), 39/382.

⁷³ Pezdevi, *Usûlü’l-Pezdevi*, 107; Neseî, *Metni’l-Menar fi Usûlü’l-Fıkhi*, 3.

⁷⁴ Cessas, *el-Fusul fi’l-Usul*, 1/200; Kuduri, *Muhtasarü’l-Kuduri fi’l-Fıkhi’l-Hanefi*, 169.

⁷⁵ Pezdevi, *Usûlü’l-Pezdevi*, 107.

⁷⁶ Serahsi, *Usûlü’s-Serahsi*, 1/128; Leknevi, *Nurü’l-Envar fi Şerhi’l-Menar*, 1/115-116.

⁷⁷ Pezdevi, *Usûlü’l-Pezdevi*, 107; Mevsîli, *el-İhtiyar li ta’lîli’l-Muhtar*, 3/174.

olacak şekilde boşayın.” (Talâk 65/1). manasına gelir. İddetleri sayılacak şekilde onları boşamak ise içerisinde zevci münasebet gerçekleşmemiş olan tuhur dönemidir. Çünkü bu şekilde boşanan kadın hamile değilse iddetinin üç hayız olacağı kesinleşir. Şayet içinde birleşme olan tuhurda kadın boşanırsa iddet belirsizliği ortaya çıkar. İddeti belirsizliği de kadına eziyet oluşturur. Kadınların hayız esnasında da boşanamayacağı esastır. Çünkü boşamanın gerçekleştiği hayız ile onun peşinden gelen tuhur iddetten sayılmaz. Boşamanın olduğu hayızın dışındaki üç hayız iddet olarak sayılır. Bu da kadının iddetinin uzaması demektir.⁷⁸

4.1.5. Muhâlea Sonrası Talâkın Geçerliliği

Hul', fıkıhta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder.⁷⁹ Hul' uygulamasının talâk olup olmadığı hususu mezhepler arasında ihtilafıydı. Hanefiler'e göre hul' talâk, Şafîiler'e göre hul' nikah akdinin feshidir. Hanefiler'e göre hâss lafzın beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaleti kat'i olması sebebiyle hâss lafzın ifade ettiği manaya uymak vacip olduğundan hul'dan sonra talâkın vukuu geçerlidir.⁸⁰ İmam Şafî'ye göre hul', nikâh akdini feshetmek olduğundan hul'dan sonra nikâh kalmayacağı için de talâk geçersizdir.⁸¹ Çünkü talak nikahın varlığına bağlı bir olgudur.

Hanefiler'e göre hul' talâk olduğu gibi hul'dan sonra da talâk geçerlidir. Hanefiler bu görüşlerine “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, başka bir kocayla evlenmedikçe ona helal olmaz.” (Bakara 2/230). ayetini delil göstermektedirler. Şöyle ki, bu ayetten bir önceki ayette “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest

⁷⁸ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/117.

⁷⁹ Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2005), 30/399.

⁸⁰ Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 115-116; Nesefi, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi*, 3.

⁸¹ Ebü'l-Hâssan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dabbi el-Mehamili, *el-Lübâb fi'l-Fıkhi's-Şafîi*, thk. Abdülkerim b. Suneytan el-Amri (Medine: Darü'l-Buhari, 1416 h), 325.

bırakmak gerekir.” (Bakara 2/229). ayeti gelmektedir.⁸² Yani ric’i talâk ikidir, ric’i talâk tek lafızla değil iki ayrı lafızla söylenir. Aynı ayetin devamında ric’ talâktan sonra hul’ meselesi zikredilir “Eğer karı-koca Allah’ın koymuş olduğu evlilik sınırlarını gözetmekten korkarlarsa kadının mal karşılığı kendini boşatmasında bir günah yoktur.” (Bakara 2/229). Bu ayetten hul’da kadının bedel ödemesi ve bu bedel karşılığında erkeğin onu boşamasından fesh değil talâk anlaşılır. Çünkü bir akdin feshinde daha çok iki tarafın anlaşmasıyla meydana gelen sonuç sözkonusudur. Ayetten ise kadının bedel ödemesi erkeğin de onu boşaması anlaşılmaktadır. Bu ric’i talâk ve hul’ ayetinden hemen sonra “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, başka bir kocayla evlenmedikçe ona helal olmaz.” (Bakara 2/230). ayeti gelmektedir. Yani koca üçüncü defa karısını boşarsa bu üçüncü boşamadan sonra o kadın başka biriyle geçerli bir evlilik yapıp boşandıktan sonra ona helal olur.⁸³ Bu durum da hul’un talak olduğunu gösterir. Şayet talak değil fesih olsaydı üçüncü ayrılığın fesih olduğunu varsaydığımızda bunların yeniden evlenmelerine bir mani olmayacaktı. Çünkü talakla ilgili olarak getirilen üç sınırı olmasına rağmen fesihle ilgili herhangi bir sınırlama getirilmiş değildir.

İmam Şafî’ye göre “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, başka bir kocayla evlenmedikçe ona helal olmaz.” (Bakara 2/230). ayetinin hükmü “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellekle serbest bırakmak gerekir.” (Bakara 2/229). ayetinin hükmüne tabidir.⁸⁴ Böylece “Boşama iki keredir” lafzı ilk iki talâkı, “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa” lafzı da üçüncü talâkı ifade etmektedir. Hul’ ise bu iki hüküm arasında cümle-i mu’terize (araya girmiş cümle) olarak zikredilmektedir. Bundan dolayı İmam Şafî’ye

⁸² Kuduri, *Muhtasarü’l-Kuduri fi’l-Fıkhî’l-Hanefî*, 163; Mevsîlî, *el-İhtiyar li ta’lîlî’l-Muhtar*, 3/156.

⁸³ Serahsî, *Usulü’s-Serahsî*, 1/131; Leknevi, *Nurü’l-Envar fi Şerhi’l-Menar*, 1/127-128.

⁸⁴ Şafîî, *er-Risale*, 94-95.

göre hul' feshtir ve feshten sonra talâk da geçerli değildir.⁸⁵

Hanefiler'e göre Bakara 230. Ayetteki "فَإِنْ طَلَّقَهَا" lafzındaki "ف" harfi hâss lafızdır ve takip manası ifade eden bu hâss lafız bir mana için konulmuştur. "ف" harfi hul'daki fidyeyi talâka bağlayarak hul'dan sonra talâkın meydana geldiğini göstermektedir. Bundan dolayı Hanefiler'e göre hul'un kendisi talâktır ve hul'dan sonra, kocanın talak hakkı varsa o da yine geçerlidir.⁸⁶

Bu ihtilaflar sonucunda İmam Şafîi, Hanefiler'e göre talâkın dörde çıktığını iddia etmiştir: İki tanesi "Boşama iki keredir." (Bakara 2/229). Ayetindeki iki talâk; üçüncüsü "Kadının mal karşılığı kendini boşatmasında bir günah yoktur." (Bakara 2/229). Ayetindeki hul'; dördüncüsü "İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa" (Bakara 2/230). Ayetindeki talâktır.⁸⁷ Hanefiler'in bu iddiaya cevabı şu şekildedir: Hul' müstakil bir talâk olmayıp iki ric'i talâktan biri hul' olabilir. Yani ister ikisi ric'i olsun, ister biri ric'i diğeri hul' olsun talâk ikidir. Talâkın ikisinde ric'i olması durumunda iyilikle dönmesi ya da iyilikle boşaması gerekir. İki talâktan ilki ric'i ikincisi hul' olursa bu talâk bain talâk olur. Bu anlatılan boşama şekillerinden sonra üçüncü kez boşarsa "İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, başka bir kocayla evlenmedikçe ona helal olmaz." (Bakara 2/230). Ayeti gereği kadın, başkasıyla geçerli bir evlilik yapıp boşanmadıkça kendisini üçüncü kez boşayan kocasına helal olmaz. Hanefiler'e göre bu anlatılan durumlar, hul'dan sonraki talâk ikinci evliliği gerektirir ya da hul' iki talâktan sonra oluşur iddialarını reddetmektedir.⁸⁸

4.1.6. Mehri Mislin Nikâh Akdiyle Gerekliği

Sahih bir evlilik/nikah akdi sırasında kararlaştırılıp erkeğin kadına verdiği, miktarı belirlenmiş ve piyasada değeri olan mal olarak tanımlanan⁸⁹, ayet-i kerime⁹⁰ ile emredilen mehir hususunda

⁸⁵ Maverdî, *el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhi Mezhebi İmam-ı Şâfiî*, 10/9-10.

⁸⁶ Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 116.

⁸⁷ Maverdî, *el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhi Mezhebi İmam-ı Şâfiî*, 10/10.

⁸⁸ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/129-130.

⁸⁹ Vehbe ez-Zuhayli, *el-Vecîz fi'l-Fıkhi'l-İslamî (Dimeşk: 2006)*, 3/89; Mustafa Râfiî,

mezhepler, arasında görüş birliği mevcuttur. Ancak sahih bir evlilikte mehri zorunlu kılan unsur konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefiler hâss lafzın beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaletini açık kabul ettikleri için mehirden söz edilmeksizin yapılan evliliklerde mutlak nikah akdiyle kadının mehri misil⁹¹ almayı hak ettiği görüşündedirler.⁹² Buna göre hâss lafzın beyâna ihtimali olmadığından mehir belirtilmeksizin gerçekleşen nikâhta zifafın gerçekleşmesine bakılmaksızın mehri misil vacip olur.⁹³

Evlenecek olan kadının izniyle velisi mehirsiz nikâh akdi yapması durumunda Hanefiler ile Şâfiiler arasında ihtilaf vardır. Şâfiiler'e göre veli mehir belirlemeksizin ya da mehirsiz nikâhladım ifadeleriyle nikâh akdi yaparsa mehri misil, ancak zifaf gerçekleştikten sonra gerekli olur.⁹⁴ Buna göre zifaftan önce eşlerden birinin ölmesi halinde mehir gerekmez.

Hanefiler'e göre mehri mislin tamamı nikâh akdiyle beraber kocanın zimmetine geçer. Zifaf ya da ölüm durumunda mehri mislin tamamının edası vacip olur.⁹⁵ Hanefiler bu görüşlerine "*Elinizin altında bulunan cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla istemeniz size helal kılındı. Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.*" (Nisa 4/24).

Nizamü'l-Üsre İnde'l-Müslimîn ve'l-Mesihîyyîn (Beyrut: 2002), 70; Mehmet Akif Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, (İstanbul: 1985), 31.

⁹⁰ en-Nisa 4/4.

⁹¹Mehri misil, önceden kararlaştırılmış bir mehir olmayan evliliklerde benzer konumdaki kadınlara ödenen miktarın esas alınmasıdır. Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2003), 28/390.

⁹² Nesefî, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi*, 3; Mevsîlî, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtar*, 3/102.

⁹³ Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî*, 116.

⁹⁴ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtac ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, 4/380-381.

⁹⁵ Kuduri, *Muhtasarü'l-Kuduri fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, 147.

ayetini delil göstermişlerdir.⁹⁶ Hanefiler'e göre bu ayetteki "أَنْ تَبْتَغُوا" ifadesi "مَأْوَاءَ ذَلِكُمْ" ifadesine ya bedeldir ya da "ل" harfi takdir etmekle mefulun lehtir. Buna göre ayet "Bu haram sayılanlardan başkası mallarınızla onları istemeniz şartıyla size helal kılındı." (Nisa 4/24). anlamına gelir. Ayette geçen "بِأَمْوَالِكُمْ" ifadesindeki "باء" harfi hâss lafızdır, belirli bir mana için konulmuştur. O mana da ilsaktır yani kendinden sonraki kelimeyi kendinden önceki cümlenin hükmüne bağlar.⁹⁷ Aynı şekilde ayetteki "أَنْ تَبْتَغُوا" ifadesinden anlaşılan "الأبتغاء" Evlilik talebinde bulunmak anlamında hâss bir lafızdır, istemek anlamında belirli bir mana için konulmuştur. Bu hâss lafızlar sahih bir nikâhta mehir zikredilsin ya da zikredilmesin mehrin, nikâhla bitişik olmasını gerektirir. Nikâhı fasit olması durumunda ise mehrin zifafa ertelenmesi icma ile sabittir.⁹⁸

Ayette sözü edilen faydalanmak sahih nikâh yoluyla değil de icare, mut'a ya da zina yoluyla gerçekleşecek olursa bu fiiller dinen helal olmadığı gibi mehir veya benzeri hiçbir mal da gerektirmez.

4.1.7. Mehrin En Az Miktarı

Nass ile bildirilen mehir için bir alt sınırının bulunup bulunmadığı hususu da mezhepler arasındaki ihtilafı konulardan biridir. Bu ihtilafın sebebi de yine Hanefilerin hâss lafza yükledikleri mana ile yakından ilişkilidir. Zira Hanefiler hâss lafız beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaletini kat'î kabul ettiklerinden hâss lafzın ifade ettiği manaya uymayı da vacip/zorunlu gördüklerinden mehrin miktarıyla ilgili alt sınırın insanların takdirine bırakılmadığı kanaatindedirler. Onlara göre mehir için Şâri bir alt sınır belirlemiştir.⁹⁹ İmam Şafî'ye göre ise mehri belirlemek insanın takdirine bırakıldığı gibi mal hükmünde olan her şey de mehir olabilir.¹⁰⁰

Hanefilerin bir kısmına göre mehir, on dirhemden az ola-

⁹⁶ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/132.

⁹⁷ Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/130; Mevsilî, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtar*, 3/101.

⁹⁸ Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 116.

⁹⁹ Pezdevi, *Usûlü'l-Pezdevi*, 116; Neseî, *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi*, 3.

¹⁰⁰ Şafî, *el-Ûm*, 5/64.

maz.¹⁰¹ Bu görüşlerini “Biz müminlere eşleri ve sahip oldukları kadınlar hakkında ne takdir ettiğimizi biliriz.” (Ahzâb 33/50). ayetine dayandırmaktadırlar. Onlara göre bu ayet onların eşleri hakkında belirlediğimiz mehrin miktarını biz biliriz anlamındadır. Ayette geçen “فَرَضْنَا” lafzı miktarı belirlemek manasında konulmuş hâss bir lafızdır.¹⁰² Aynı şekilde “فَرَضْنَا” lafzına bitişik mütekellim zamiri “نا” hâss bir lafız olduğu gibi “فَرَضَ” (takdir etti) fiilinin faili olan “نا” zamerine isnadı da hâss lafızdır. Bu hâss lafızlardan mehrin Şâri tarafından belirlendiği anlaşılmakta, peygamberimiz de mehrin asgari miktarını “Mehir on dirhemden az değildir.”¹⁰³ hadisiyle açıklamaktadır.¹⁰⁴ Hanefiler mehrin asgari miktarını belirlemede zikredilen hadisi delil göstermişler. Ayetteki “فَرَضْنَا” lafzı takdir manasında hâss bir lafızdır, ancak mehir olarak verilecek malın miktarı mücmeldir, beyâna ihtiyacı vardır, o da hadisle mübeyyen hale gelmiştir.¹⁰⁵

“فَرَضْنَا” lafzı sözlük anlamı olarak icap ve kesinlik manasındadır. İmam Şafî’ye göre de ayetteki “فَرَضْنَا” lafzı vacip kıldık manasındadır. Ayette “فَرَضَ” fiilinin “عَلَى” harf-i cerrîyle müteaddi olması vacip manasında olduğunun delilidir. İmam Şafî’nin ikinci delili ise “مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ” lafzının “أَزْوَاجِهِمْ” lafzının üzerine mâtuf olmasıdır. İmam Şafî’ye göre bu ayetteki maksat mehir değil nafaka ve giyimdir, çünkü cariyeler hakkında mehir yoktur. Nafaka ve giyim konusu ise hem eşler hem de cariyeler hakkında vaciptir.¹⁰⁶ Hanefiler’in, İmam Şafî’nin bu görüşüne cevabı şöyledir: “فَرَضَ” fiilinin “عَلَى” harf-i cerrîyle müteaddi olması takdir manasıyla beraber vaciplik manasını da içermektedir. “مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ” lafzının “أَزْوَاجِهِمْ” lafzının üzerine mâtuf olması “فَرَضَ” fiilinin ikinci manası olan “أَوْجِبَ” fiiline dayanmaktadır. “فَرَضَ” fiilinin iki manası vardır: İlki “قَدَرَ” manasıdır, bu manaya göre ayetteki “فَرَضْنَا” mehrin miktarını belirleme manasındadır. İkincisi “أَوْجِبَ” ma-

¹⁰¹ Kuduri, *Muhtasarü'l-Kuduri fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, 147.

¹⁰² Serahsi, *Usulü's-Serahsi*, 1/130.

¹⁰³ Tirmizî, “Nikah” 22.

¹⁰⁴ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/136; Mevsilî, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtar*, 3/101.

¹⁰⁵ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/135-136.

¹⁰⁶ Maverdî, *el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhi Mezhebi İmam-ı Şâfi*, 9/568.

nasıdır, bu manaya göre de nafaka ve giysi kastedilmektedir. Yani “مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ” lafzının “أَزْوَاجِهِمْ” lafzının üzerine mâtuf olması nafaka ve giysinin hem eşler hem de cariyeler hakkında vacip olmasını gösterir.¹⁰⁷

Sonuç

Mezhepler arasında farklılıkların oluşmasında bazı etkenler vardır. Bunlardan bir kısmı naslardaki ifadelerle yüklenen anlamlardan kaynaklanır. Müçtehitlerin temel gayesi vahyin maksadını anlamaya odaklanmaktır. İsbetli hükümler verebilmek, vahyin maksadını anlamakla doğrudan ilişkili olup ancak vahiy lafızlarının doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Bu sebeple İslam hukukçuları ilk dönemden itibaren lafızlar bahsini geniş ve ayrıntılı bir biçimde incelemişlerdir. Lafızlar değerlendirilirken farklı yöntemlerin kullanılması doğal olarak hükümlerin de farklı olmasına neden olmuştur. Mezheplerdeki görüş ayrılıklarının dayandığı hususlardan biri de hâss lafzın beyân edilip edilemeyeceği meselesidir.

Hanefî usulcülerinin “*Hâss lafız beyâna ihtimali olmayacak kadar manaya delaleti açıktır.*” ilkesi haber-i vahidle amel noktasında cumhura göre farklı tutum sergilemelerine neden olduğu gibi teklifi hükümlerde de farklı olarak farz-vacip ayrımının oluşmasında etkili olmuştur. Bunun da temelinde delillerin kat’îlik ve zannîlik şeklindeki konumları yer alır. Nitekim Hanefiler kat’î delil ile zannî delillerin aynı hususta birleşmiş olsa bile ayrı ayrı değerlendirmişlerdir.

Bu tür araştırmalar mezheplerin meseleleri ele alış usullerindeki farklılıkların görülmesine katkı sağlamakta, ulemânın her konuyu belli yöntemler dâhilinde derinlemesine incelediklerini göstermekte, daha sonraki nesillerde bu tür disiplinlerin yerleşmesine katkı sağlamaktadır.

¹⁰⁷ Leknevi, *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*, 1/137.

Kaynakça

- Alkış, Alpaslan. “İsa b. Eban’ın Âm, Hâs ve Âm’ın tahsisıyla ilgili görüşleri”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019). 19-37.
- Atar, Fahrettin. “Muhâlea”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30/399-402. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2005.
- Aydın, Mehmet Akif. “Mehir”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 28/389-391. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul, 1985.
- Buhari, Alaüddin Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed Abdülazîz. *Keşfü’l-Esrar an Usuli Fahrü’l-İslam el-Pezdevi*. 4 Cilt. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Camiu’s-Sahih*. nşr. Muhammed Züheyir b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzî. *el-Fusul fi’l-Usul*. 4 Cilt. Küveyt: Vizeratü’l-Evgafi’l-Kufiyyeti, 1994.
- Debusi, Ebû Zeyd Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. İsâ. *Takvimü’l-Edille*. thk. Halil el-Meys. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Beyân”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 6/23-25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1992.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenu Ebî Davud*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, t.y..
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. Baskı, 2015.
- Erkal, Mehmet. “Zekat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 44/207-209. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2013.
- Esadî, Muhammed Ubeydullah. *el-Mucez fi usûli’l-fıkhi*. Kahire: Daru’s-Salam, 3. Baskı, 2010.
- Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfa*. trc. Yunus Apaydın. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
- Hayta, Mustafa. “Fıkıh Usûlünde Bir Bütüncül Okuma Yöntemi: Mutlakın Mukayyede Hamli ve Fıkhi İhtilaflardaki Rolü”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2016): 143-170.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme Cemmâilî Makdisî. *el-Kâfi fi Fıkhi’l-İmam-ı Ahmed*. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.

- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtubî. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadis, 2004.
- İbn. Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1414 h.
- Kahraman, Abdullah. "Ta'dili Erkân". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39/366. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010.
- Koca, Ferhat. "Hâss". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16/264-267. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1997.
- Koca, Ferhat. "İslam Hukuk Usulünde Daraltıcı Yorum Metodu Olarak Tahsis". *İslami Araştırmalar Dergisi* 16/3 (2003): 430-443.
- Kuduri, Ebû'l Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Muhtasarü'l-Kuduri fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Leknevi, Ahmed b. Ebî Saîd b. Abdillâh Molla Cîven. *Nurü'l-Envar fi Şerhi'l-Menar*. 2 Cilt. İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanefiyye, 2017.
- Maverdî, Ebû'l-Hâssan Ali b. Muhammed b. Habib. *el-Hâvi'l-Kebir fi Fıkhi Mezhebi İmam-ı Şâfiî*. thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcud. 19 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Mehamili, Ebû'l-Hâssan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dabbî. *el-Lübab fi'l-Fıkhi's-Şâfiî*. thk. Abdülkerim b. Suneytan el-Amri. Medine: Darü'l-Buhari, 1416 h..
- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud. *el-İhtiyar li ta'li'l-Muhtar*. thk. Mahmud Ebû Dakîka. 1 Ciltte 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Küşeyrî en-Nisaburî el-Haccac. *Sahihi Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1956.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Metni'l-Menar fi Usûlü'l-Fıkhi*. İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kamil, 1326.
- Öğüt, Salim. "Celse". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7/272. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1993.
- Öğüt, Salim. "Tahâret". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39/382-385. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010.
- Öğüt, Salim. "Tavâf". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40/178-180.

- İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2011.
- Pezdevi, Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin. *Usûlü'l-Pezdevi*. thk. Said Bektaş. Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2014.
- Râfiî, Mustafa. *Nizamü'l-Üsre İnde'l-Müslimîn ve'l-Mesihîyyîn*. Beyrut, 2002.
- Serahsi, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *Usulü's-Serahsi*. thk. Ebü'l-Vefâ el-Efganî. 2 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Şa'ban, Zekiyyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. trc. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 13. Baskı, 2010.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *el-Üm*, 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 1990.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *er-Risale*. trc. Abdulkadir Şener ve İbrahim Çalışkan. 4. Baskı Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2010.
- Satıbî, Ebu İshak. *el-Muvâfakât*. trc. Mehmed Erdoğan. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Baskı, 2010.
- Şener, Abdülkadir. "Abdest". *TDV İslam Ansiklopedisi* 1/68-70. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1988.
- Şirbîni, Şemsü'd-Din Muhammed b. Ahmed el-Hatip. *Muğni'l-Muhtac ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzı'l-Minhâc*. 6 Cilt. b.y.: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi. *Sünenü't-Tirmizi*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 5 Cilt. Kahire: Mustafa el-Babi el-Harabi, 1978.
- Uslu, Rifat. "İslam Fıkıh Usulünde Mutlakın Mukayyede Hamli". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/54 (2017): 1039-1043.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Namaz". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32/350-357. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2006.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Hayız". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17/51-53. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1998.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Vecîz fi'l-Fıkhî'l-İslamî*. Dimeşk, 2006.

The Effect of the Declaration of Assignment on Sectarian Differences

Summary

Although the main sources of Islamic law are the Qur'ān and Sunna, there are methodological differences among the scholars regarding the rulings of the words mentioned in these sources. This point which also shows the difference between the two main methods that exist in the fiqh method is particularly evident between Ḥanafis and others. One of the differences in this method is the issue related to the declaration of sensitive statements. According to the Ḥanafī method understanding, which is also called the method of exemption, it is accepted that even if the hadiths are used for informing absolute words as evidence, they cannot be able to confiscate the verbal signs of meaning. According to the method known as the method of the trustee, it is accepted that the news will be conquered by the news revelation, whose position is lower than him. This method influenced the difference in jurisprudence and was effective in making different provisions. In this study, it is trying to explain the reflection of these two different methods to the jurisprudence on the subject of the word of truth.

In order to benefit from the words of the Qur'ān and the Sunna by using these word divisions made by Ḥanafī practitioners, it is necessary to know the particularity of the Arabic language. Since the first period, the method of decree solving has been studied by making evaluations on issues such as the meanings, scope and definiteness of the words in the works of fiqh.

Ḥanafī scholars have included some fiqh issues conveyed by imams of the sect in their works, particularly in the mention of “khāṣṣ”, they have tried to strengthen the views of their imams by basing the provisions of these issues on “the word is so clear that it is unlikely to be convicted” understanding and finally they rejected the view that they contradict this basic understanding. These issues are one of the controversial issues between the Ḥanafis and the republic and in this study, some of the issues that Ḥanafī scholars

have mentioned in the subject of "khāṣṣ" are included in their work.

In the dictionary, "Khāṣṣ" has the sense of "to stay alone, to leave; to appeal, to allocate, to make specific". Names that correspond to a single entity, a particular community, organization, place or entity. In fiqh the term is defined as a word that is put to express a certain meaning and does not include anyone else. There is no difference between being a genius like a human, a species like a woman, or a special name like Ahmad.

According to some jurists, words that are put for a single meaning and every name that includes certain individuals is a word. According to this, we can cite the following examples of khāṣṣ wording: "This property belongs only to this person. In other words, there is no other partner in this property", "Someone booked this property only for me.", "Such a person is a sincere friend of such person".

There are some factors in the formation of differences between sects. Some of these stem from the meanings attributed to the expressions in the verses. The main purpose of the mujtahids is to focus on understanding the purpose of revelation. Being able to make correct judgments is directly related to understanding the purpose of revelation and it is only possible with the correct understanding of the words of revelation. For this reason, Islamic jurists have examined the mention of words in detail from the first period. Using different methods while evaluating the words naturally caused the provisions to be different. One of the issues on which the differences of opinion in the sects are based is the question of whether the word can be declared or not.

Keywords: Special word, explain, meaning, portend, judgment